

CHARAKTERISTIKA PERVAZIVNÍCH PORUCH A JEJICH VLIV NA VÝVOJ DÍTĚTE

CHARAKTERISTIKA PERVAZIVNÍCH PORUCH

OBECNĚ:

Mezi pervazivní poruchy spadají závažné poruchy vývojové, které mají svůj počátek v raném dětství. Dítě má minimální náhled na své chování, respektive nemá žádný náhled a jeho projevy jsou pro okolí těžko srozumitelné.

Do okruhu pervazivních poruch spadá autismus.

Autismus je jednou z nezávažnějších poruch dětského mentálního vývoje. Jedná se o vrozenou poruchu některých mozkových funkcí. Důsledkem poruchy je, že dítě dobře nerozumí tomu, co vidí, slyší a prožívá. Duševní vývoj dítěte je díky tomuto handicapu narušen hlavně v oblasti:

- ❖ Představitosti
- ❖ Komunikace - nereaguje na své jméno, opožděný vývoj řeči, neříká co chce, nereaguje na pokyny, působí dojmem neslyšícího, neukazuje na rozloučení.
- ❖ Sociální interakce – chybí sociální úsměv, hraje si o samotě, dává přednost sebeobsluze, samostatný, špatný oční kontakt, žije ve vlastním světě.
- ❖ Chování – záchvaty vzteku, hyperaktivita, neví, jak si hrát, zabývá se věcmi dokolečka, fixace na určité hračky, staví věci do řad, přehnaná reakce na určité materiály, zvuky.

Další dělení autismu:

- ❖ Aspergerův syndrom
- ❖ Infantilní autismus
- ❖ Atypický autismus
- ❖ Rettův syndrom
- ❖ Autistické projevy – rysy

DOPORUČENÍ PRO INDIVIDUÁLNÍ PÉČI

Rozvíjení komunikace

Problém komunikace se netýká jen řeči, ale všech forem komunikace. Děti s autismem nerozumí jejímu účelu a asi polovina nemluví vůbec, nebo užívá slova, ale nezná jejich význam. Obvykle u nich pozorujeme 2 typy řeči:

1. Velmi dlouhé věty, kombinace slov, která si „vypůjčili“, ale kterým pořádně nerozumí,

2. Jejich vlastní jazyk, který si sami vytvořili a který odráží jejich skutečné porozumění.

Z toho vyplývá, že k porozumění potřebují obvykle daleko více pomoci, než si myslíme. Tato pomoc spočívá v:

- ❖ ZJEDNODUŠENÍ – volíme jednoduchá a známá slova, vyhýbáme se abstraktním výrazům.
- ❖ SPECIÁLNÍM ZPŮSOBU VYSVĚTLOVÁNÍ – používáme stručné příkazy, mluvíme pomalu a zřetelně, hlasitěji než obvykle, zvyšujeme intonaci hlasu a neklesáme na konci věty.
- ❖ ALTERNATIVNÍCH A AUGMENTATIVNÍCH FORMÁCH KOMUNIKACE

Augmentativní systémy komunikace mají podporovat již existující, ale pro běžné dorozumívání nedostatečné komunikační schopnosti.

Alternativní komunikační systémy se používají jako náhrada mluvené řeči.

Augmentativní a alternativní komunikační systémy (AAK) jsou všechny formy dorozumívání, které doplňují nebo nahrazují řeč, ať už přechodně nebo trvale. AAK užívá cílené pohledy očí, gesta, manuální znaky (např. jazykový program Makaton), předměty, fotografie, obrázky, symboly (Makaton, Bliss, aj.), piktogramy, písmena a psaná slova, komunikační tabulky, technické pomůcky s hlasovým výstupem a počítače.

U nás se používá systém VOKS¹, který je přizpůsoben českému prostředí, respektuje zvláštnosti českého jazyka a postupem času je doplňován o další postupy, které se osvědčily v praxi. Mezi hlavní výhody VOKSu patří jeho rychlá osvojitelnost, podpora iniciativy dítěte, vysoká motivace, redukce nevhodného chování, dostupnost pomůcek a možnost mít je stále při sobě, srozumitelnost pro široké okolí, neboť obrázky jsou opatřeny nápisy. Hlavním principem VOKSu je výměna daného obrázku za skutečný předmět či činnost.

Vlastní výuka řeči by měla probíhat v těchto dvou fázích:

1. Dosáhnout hlasového napodobení
2. Výuka významové řeči – podněcovat každý hlasový projev, zvýšit hlasovou produkci, podněcovat slovní i neverbální projev, naučit slovnímu vyjádření a rozumění řeči.

Zpočátku rozvíjíme slovní zásobu učením slov, u nichž má dítě motivaci, aby se je naučilo. Učíme je slova o věcech, které chce, nebo o činnostech, které se mu líbí. Výuka nových slov je účinnější, je-li doprovázena pohybem, popř. když vidí nebo cítí předmět a současně slyší symbolický výraz pro jeho pojmenování. Věnuje-li malou pozornost sluchovým podnětům, pomáhají zde

¹ Výměnný obrázkový komunikační systém

právě gesta a znaky. Své uplatnění zde tak najde i výuka komunikace pomocí trojrozměrných předmětů, dvojrozměrných ilustrací, psaných či tištěných slov s doplňkovým používáním jazyka těla a ikonických gest, zvláště tam, kde je viditelná podobnost mezi symbolem a významem.

Důležité je vyvinout u dítěte několik názvů pro emoce (např. šťastný, smutný), aby dítě mohlo vyjádřit své chování. Dále naučit je některým základním sociálním reakcím (prosím, děkuji, jak se jmenuješ, jak se máš), čímž podpoříme sociální interakci. Zároveň bychom měli rozšiřovat pestrost struktury věty a rozvíjet popisný jazyk, aby dítě mohlo referovat o tom, co se děje v jeho životě, a aby bylo schopno odpovídat na otázky pomocí *ano*, *ne*. Zaměřením dítěte na současné a konkrétní okolí, vyloučíme nevhodnou řeč (televizní mluvu, echolálii). Samozřejmě nesmíme zapomenout ani na schopnost poskytování praktických informací (adresa, telefon) a rozvoj sociální konverzace.

Základem učení jsou:

- Komunikace s dítětem
- Dostatek času
- Vhodné místo
- Pochopení a trpělivost

Problematika chování

Projevy chování dětí s autismem jsou natolik jiné a rušivé, že jsou často hlavní příčinou jejich vyčlenění ze společnosti. Z těchto důvodů je jim ve výchovné praxi věnována speciální pozornost.

Při hledání metod vhodných pro zvládnutí problémového chování dětí s autismem lze často s úspěchem využít postupy, které spontánně používají rodiče a učitelé u zdravých dětí – když se nám líbí, co dítě dělá, pak ho obejmeme, pohladíme, odměníme či vyšleme jiný signál, který dítě vnímá jako souhlas, když dělá něco, co se nám nelíbí, pak jej opravíme a dáme najevo negativní pocity, které dítě správně nasměrují. Samozřejmě je účinnější pokud pozitivní signály převažují nad negativními, i když pro výuku a výchovu jsou důležité oba. Pozitivní reakce používáme průběžně a měly by být hlavním typem chování dospělého vůči dítěti. Naopak negativní intervence zaměřujeme pouze na specifické chování. Zároveň se snažíme vybírat takové intervence, které dítě, co nejméně omezují, tj. takové, které umožní co nejvyšší míru jeho sociálního i emocionálního rozvoje, a také přihlížíme k tomu, jakou míru nebezpečí chování pro jedince a jeho okolí představuje.

- **Užití odměn.** Děti potřebují obvykle okamžitou odměnu, aby pochopily pozitivní reakci dospělého. Zpočátku jí dáváme po žádoucím chování okamžitě a posléze interval mezi žádoucím chováním a podáním odměny

prodlužujeme. Každou konkrétní odměnu kombinujeme se společenskou pochvalou, pokud jí dítě rozumí a je pro něj příjemná.

- **Užití trestů.** Tresty bychom měli používat jen v případě, kdy selhaly pozitivní a terapeutické postupy a kdy chování dítěte představuje velké riziko – sebezbraňování, extrémní agrese. Tresty slouží k potlačení nepatřičných projevů, ne však k jejich eliminaci a zároveň neučí ani přijatelnějšímu chování. Proto je vždy nutné naučit dítě jinému modelu chování, kterým nepříjemné chování nahradíme, a současně provádět zpevňující postupy. Nejmírnější formy trestů se užívají spontánně a jsou pro rozvoj správného chování nezbytné např. zavrtění hlavou, slovní odmítnutí, zamračení se, odnětí hračky, vyhubování. Typ trestu musíme proto, vždycky zvažovat s ohledem na to, jak na určité dítě zapůsobí. Neměli bychom trestat, když dítě nechápe důvod trestu, nemůže-li své chování ovládnout nebo považuje-li určitý postup za nepříjemný.

METODY PÉČE O DĚTI S AUTISMEM

- **TEACH program** zajišťuje souhrnné služby, výzkum, multidisciplinární vzdělávání a výchovu pro postižené s autismem. Poskytuje pomoc v uspořádání domácí péče, vzdělávání, společenském uplatnění.
- **Montessori techniky** zahrnují postupy, během nichž výuka obsahuje praktická cvičení z běžného života, cvičení společenských schopností, ale i akademické předměty, Vyučuje se logicky od jednoduššího ke složitějšímu.
- **Applikovaná behaviorální analýza** se zaměřuje na učení dovednostem, porozumění problémovému chování, snaha o soběstačnosti, budování pozitivního prostředí.
- **Son – rise program** spočívá ve velmi intenzivní práci s dítětem v rozsahu 8 – 12 hodin denně v jeho domácím prostředí.

LITERATURA

- *Thorová, K.: Poruchy autistického spektra. Praha, Portál 2006. ISBN 80-7367-091-7.*
- *Hrdlička, M., Komárek, V.: Dětský autismus. Praha, Portál 2004. ISBN 80-7178-813-9.*
- *Griffin, S., Sandler, D.: 300 her pro děti s autismem. Praha, Portál 2012. ISBN 978-80-262-0177-9.*
- *Gillberg, Ch., Peeters, T.: Autismus – zdravotní a výchovné aspekty. Praha, Portál 2003. ISBN 80-7178-856-2.*
- *Knapcová, M.: Výměnný obrázkový komunikační systém – VOKS. Praha, Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2006. ISBN 80-86856-14-3.*
- *Nesnídalová, R.: Extrémní osamělost. Praha, Portál 1995. ISBN 80-7178-024-3.*